

ROZMOWY MIĘDZY KIEROWNICTWEM KPP A KIEROWNICTWEM PPS
W SPRAWIE ZAWARCIA POROZUMIENIA O WSPÓLNEJ AKCJI I JEDNOLITYM
FRONCIE W LECIE 1935 R.

Publikowany niżej dokument pochodzi z tzw. Listów z domu, tj. z zespołu listów wysyłanych przez sekretariat krajowy KPP do przebywającego za granicą kierownictwa partii¹. Stanowi on sprawozdanie z rozmów przedstawicieli kierownictwa krajowego KPP z przedstawicielami PPS. W latach 1935—1936 istniały liczne kontakty KPP z PPS. Współpracowały ze sobą liczne komórki i organizacje miejscowe obu partii. Przeprowadzane były rozmowy między Komitetami Okręgowymi KPP a Okręgowymi Komitetami Robotniczymi PPS w wielu miejscowościach jak również z grupami działaczy poszczególnych OKR. Między innymi istniały kontakty między KW KPP a warszawskim OKR PPS. Podobnie jak dla innych ośrodków tak i dla Warszawy trudności sprawia retrospektywne oddzielenie od siebie kontaktów na płaszczyźnie związkowej i płaszczyźnie czysto partyjnej, bowiem zarówno z jednej jak i z drugiej strony (szczególnie zaś w PPS) ci sami działacze sprawowali kierownicze funkcje w klasowych związkach zawodowych i w partii. Jeśli chodzi o Warszawę, to z uwagi na jej szczególny charakter jako stolicy i na fakt, że CKW kierował tu bezpośrednio akcją, za pośrednictwem swych członków, którzy wchodziłi w skład OKR, a nawet działali bezpośrednio w poszczególnych dzielnicach — wszelkie rozmowy o współdziałaniu miały tu szczególne znaczenie. Rozmowy między KPP a PPS odbywały się tu na przestrzeni roku 1935 kilkakrotnie. W początkach roku dotyczyły one wspólnej akcji strajkowej robotników miejskich² oraz Narady Robotniczej, która odbyła się w lutym 1935 r.³ W związku z opracowaniem i uchwaleniem przez sejm ordynacji wyborczej, znoszącej pięcioprzymiotnikowe wybory oraz wprowadzającej ustalenie listy kandydatów na posłów przez pozostające w ręku administracji kolegia wyborcze, w czerwcu 1935 r. odbyła się akcja protestacyjna. W okresie tym odbywały się za wiedzą CKW PPS, pertraktacje między stołecznymi instancjami PPS i KPP w sprawie zor-

¹ O źródle tym informuje szerzej Mieczysława Pfeiffer, Korespondencja między Biurem Politycznym a Sekretariatem KC KPP „Z Pola Walki”, nr 2, 1958, s. 253—256.

² Listy z domu, styczeń 1935, zwłaszcza poz. 2, 5, 11, 12.

³ Tamże, luty 1935, poz. 3; Wyciąg z informacji krajowych, s. 6.

ganizowania strajku politycznego przeciw ordynacji⁴. CKW traktował tę akcję w pewnym stopniu jako „poligon doświadczalny” jednolitego frontu. Ustalono w końcu pewne formy współdziałania, nie oparte jednak o żadną formalną umowę, a raczej o równoległe działanie obu partii⁵.

Rozmowa na szczęblu kierownictw centralnych odbyła się w końcu lipca. Sprawozdanie z niej podaje publikowany przez nas dokument. Co do dalszego przebiegu kontaktów między KPP a PPS należy zaznaczyć, że nie doprowadziły one do zawarcia umowy jednolitofrontowej i właściwie nie zawarto żadnego ściśle określonego porozumienia pisemnego. Jednak obie strony uważały się za związane „paktem o nieagresji” tj. wstrzymywały się od wzajemnych ataków. Ze strony PPS wyrazem tego było oświadczenie zawarte w uchwale CKW z września i okólniku Nr 34 z 2.X.1935 r. Proklamowano tam wzajemne wstrzymanie się od kalumnii, napaści, tolerancję na zgromadzeniach, nierozbijanie wieców drugiej strony. „CKW jest przekonany” głosił okólnik, „że wszystkie organizacje istotnie robotnicze, a wśród nich i komuniści, w interesie prowadzenia walki z faszyzmem, kapitalizmem i nacjonalizmem, staną na gruncie powyższej zasady i zwalczą będą każde jej naruszenie, jako akt warcholstwa i dywersji, godzących w całość i jedność ruchu robotniczego i jego organizacji”.

Zasady te zostały utrzymane również po Radzie Naczelnej PPS w maju 1936 r., która wszakże stanowczo odrzuciła wszelką pozytywną współpracę z KPP. Tymczasem mnożyły się fakty, które jedna bądź druga strona uważała za naruszenie „nieagresji” przez stronę przeciwną. Rada Naczelna PPS w listopadzie 1936 r. skonstatowała i proklamowała ostatecznie zerwanie „paktu o nieagresji”. Kontakty mniej lub bardziej oficjalne na płaszczyźnie partyjnej między KPP i PPS (na szczęblu centralnym⁶) urwały się jeszcze wcześniej, przed majową Radą Naczelną 1936 r. W tych ramach chronologicznych zamyka się okres rokowań, okres największego zbliżenia do realizacji jednolitego frontu partii robotniczych w Polsce przed 1939 r.

*

Publikowane materiały stanowią maszynopisową kopię oryginału. W tej właśnie postaci (częściowo również w postaci fotokopii) zachował się zespół „Listów z domu” przechowywany w archiwum Zakładu Hi-

⁴ Por. m. in. Listy z domu, czerwiec 1935, poz. 2.

⁵ Tamże, poz. 6 i 14.

⁶ Kontakty te nie ograniczały się do rozmów w kraju, lecz odbywały się również w formie pertraktacji przedstawiciela KPP z H. Liebermanem za granicą w tzw. „sprawie Zaremby”.

storii Partii przy KC PZPR. Kopie maszynopisowe zostały uwierzytelnione przez komisję, która w okresie powojennym dokonywała odpisów materiałów do historii KPP, znajdujących się w archiwach radzieckich.

Tekst listu, o którym mowa (nosi on Nr 5 i datę 1 VIII 1935) poprzedzamy tekstem listu z 28 VIII 1935 r., zawierającego klucz do częściowo zaszyfrowanego sprawozdania z rozmów z PPS.

Dla ułatwienia lektury w tekście publikowanego listu znaki szyfrowe zostały wyjaśnione.

Janusz Żarnowski

[List z 28. VIII. 1935 r.]

Drodzy. Powołując się na list nasz z 8 b.m. załączamy klucz do listu z domu Nr 5.

5 znaczy Kwap.[iński] 6 — Zar.[emba], 10 — CKW, 11 — „Rob”[otnik], 12 — „Tydzień Rob.[otnika], 15 — strajk powszechny¹, 16 — szósty wrzesień², 13 — Str.[onnictwo] Lud.[owe], 14 — Dzień Kobiet³, 17 — Komisja Porozumiewawcza⁴, 18 wyjazd⁵, 21 — Ag.⁶, 22 — B⁷.

Oprócz tego załączamy dwa listy z domu z 16 i 15 b.m. oraz wycinki do listów z obwodu węglowego z 29.7. br. oraz z Łodzi z 22.7.35 r., wysłanych wam zwykłą pocztą. Dlaczego nie potwierdzacie odbioru?

Pozdr.[owienia]

Mój Drogi —

Zapomniałem: jeśli przyjdzie ten list (z National)⁸ to wiedz, że I — to Niedz.[iałkowski], II — Puż.[ak], III — Czap.[iński] IV — Zuł.[awski].

Bywaj — prześlij materiały kongr.⁹ migiem K.

[List] Nr 5 z dn. 1. 8. 1935 r.

Drodzy. Rozmowa ze względów technicznych odbyła się z opóźnieniem jednolitym. Obecni ze strony 10 [CKW]: 1) [Niedziałkowski] i 3) [Czapiński]. Z naszej 21 [Ag.] i 22 [Biernacki]. Rozmowa trwała około trzech godzin. Zagał 21 [Ag.] powitaniem i wyrażeniem zadowolenia, że nareszcie spotkano się przy jednym stole. Podkreślili następnie momenty wspólne w obecnym okresie i rozwinął naszą platformę oraz [sprawę] konstytuancy, podkreślając konieczność jedn.[olitego] fr.[ontu] i wskazał metody i formy akcji masowej. Następnie zabrał głos 1) [Niedziałkowski]. Rozpoczął również i oświadczył, że wierzy nam zupełnie i że nie ma wcale wątpliwości co do naszej dobrej woli. Zaznaczył potem, gdyby rozmowy miały być przerwane, muszą być wypowiedziane na 5 dni wcześniej. Poruszył następnie sprawę 6) [Zaremba], potem przeszedł do platformy. 1) [Niedziałkowski] jest osobiście za

¹ Strajk powszechny proponowany przez komunistów jako protestacyjny przeciwko wyborom, przeprowadzanym na podstawie nowej ordynacji wyborczej.

² Proponowany przez KPP termin wspomnianego strajku (wybory do sejmu miały odbyć się w niedzielę 8 września, do senatu — 15 września).

³ Doroczna akcja propagandowa PPS wśród kobiet.

⁴ Komisja Porozumiewawcza KPP i PPS w ramach ewentualnego jednolitego frontu.

⁵ Mowa o projekcie wyjazdu delegatów CKW zagranicę, dla przeprowadzenia tam rozmów z kierownictwem KPP.

⁶ Ag — pseudonim delegata KPP do rozmów z PPS.

⁷ Biernacki — pseudonim Konstantego Graesera-Kalickiego (również delegata KPP do rozmów z PPS).

⁸ Mowa o liście Nr 5.

⁹ Mowa o VII Kongresie Kominternu.

hasłem konstytuanty¹⁰. Jego poszczególni koledzy są również. Odnosnie [do] 13) [Stronnictwa Ludowego] uważa, że należy czekać, zachodzą tam bowiem różne procesy krystalizacji, które w najbliższych tygodniach przejawiają (2 słowa nieczyt. — przypisek kopisty). Jest za 15) [strajkiem powszechnym] na 16) [6 września], co myśmny jako datę orientacyjną zaproponowali, oni też o tym myślą, ale 15) [strajk powszechny] uzależniają od tempa i rozmachu akcji. Dlatego organizują [jako akcję agitacyjną] 14) [Dzień Kobiet]. Sprawę 15) [strajku powszechnego] postawią na 10) [CKW]. Do gadania z nami w tej sprawie nie mają pełnomocn. [ictw]. Uważa, że powinniśmy zawrzeć obecnie pakt nieagresji z prawem krytyki rzeczowej i towarzyskiej i rozpocząć razem wspólny werbunek do Związków. Będą także naszym udzielać głosu na zebraniach, które będą obecnie organizować. Bardzo silnie podkreślał konieczność zaostrzenia walki z polityką prohitlerowską [oraz o] zbliżenie z Sowietami. O konieczności zawarcia paktu wzajemnej pomocy¹¹ nie mówił wyraźnie. Zaznaczył, że 11) [„Robotnik”] będzie służył sprawie więźniów politycznych, żeby dostarczać im w tej sprawie jak najwięcej materiałów, zaznaczył, że zaniedbali sprawę Berezy.

W 13) [S. L.] stawiają stawkę na ... (nieczytelnie) — przyp. kopisty), którzy mają być najbardziej antysanacyjnie nastroszeni. Zaznaczył, że sformułowanie sprawy narodowej w naszym oświadczeniu najzupełniej im odpowiada, że nasze propozycje są rzeczywiście poważnie przygotowane i że ton nasz nie daje powodu do tarć. 3) [Czapiński] swe przemówienie rozpoczął od „ale”. Jest ewolucja, ale wiele spraw jest nie wyjaśnionych. Boli go zwrot o wodzach w jednym z ostatnich artykułów przedkongresowych, nie powiedział dlaczego. Referat Piecka [na VII Kongresie Kominternu] uderza za mocno w SD niemiecką itp. Co prawda jest dany nowy ton. Zobaczy się, co przyniesie Kongres¹² [Kominternu]. Tymczasem zawrzyjmy pakt o nieagresji¹³. Merytorycznie należy mówić i przystąpić do nich¹⁴ później. Hasła trzeba przedyskutować. Mocno wskazywał na to, że oni znajdują się w innej sytuacji niż my, że nasi powinni odpowiedni ton zachować w wystąpieniach itp. W sprawie 6) [Zaremba]¹⁵ zaznaczył, że 10) [CKW] zwraca się do nas oficjalnie o wyjaśnienie. Pytał co my 6) [Zaremba] zarzucamy itp., co on robi teraz. Sprawy 6) [Zaremba] nie stawiali ultimatywnie, a raczej wyjaśniająco. W sprawie młodzieży uważał, że młodzież powinna gadać przez nas, wysuwając powody delikatne¹⁶. 22) [Biernacki] wskazywał na to, że 4) [Zuławski] nie docenia niebezpieczeństwa gwałtowności¹⁷ i żeby naciskać 4) [Zuławskiego] w sprawie 15) [strajku powszechnego], żeby inaczej prowadzić rozmowy z młodzieżą, nie po korytarzach, żeby dali ludzi do kanapki¹⁸. Obaj: 21) [Ag.] i 22) [Biernacki] wskazali, że pakt nieagresji to tylko deklaracja, to nie jednolity front, to nie akcja, której potrzeba. Wskazali na niesłuszność [twierdzeń] 1) [Niedziałkowskiego] w sprawie 13) [S. L.]. Zaproponowali następnie stworzenie 17) [Komisji Porozumiewawczej]

¹⁰ Komuniści wysunęli wówczas hasło zwołania Konstytuanty.

¹¹ z ZSRR.

¹² W momencie, w którym odbyła się rozmowa, VII Kongres Kominternu jeszcze trwał.

¹³ Tak w tekście.

¹⁴ Tj. przystąpić do rozmów merytorycznych.

¹⁵ Chodzi o oskarżenia KPP pod adresem Zaremby o współpracę z defensywą.

¹⁶ Tj. kwestię konspiracji.

¹⁷ Chodzi o plany rządu „gwałtowności” związków zawodowych w jednolitej organizacji zawodowej pozostającej pod wpływami sanacji.

¹⁸ Chodzi chyba o komisję porozumiewawczą OMTUR i KZMP.

i 18) [wyjazd delegacji CKW za granicę]. Co do 17) [Komisji Porozumiewawczej] wypowiedzieli się za, ale 10) [CKW] musi zdecydować. Co do 18) [wyjazdu] 1) [Niedziałkowski] i 3) [Czapiński] się zgadzają, zaproponowaliśmy 10) [CKW] wyjazd do 15 sierpnia. Ustalono ten termin jako orientacyjny. 10) [CKW] ma ustalić skład; prawdopodobnie 1) [Niedziałkowski], 2) [Pużak], 3) [Czapiński]. Myśmy wysunęli konieczność obecności 4) [Żuławskiego]. Zgodzili się. Proponują ... (nieczyt. [elne — przyp. kopisty], zgodziliśmy się. Na zakończenie ustalono wspólnie następujące punkty: a) sześciodniowe wypowiedzenie, b) nieagresja w prasie, zebrania bez wymyślań i napaści). Nasi wystawili wspóln. ... (nieczyt. [elne — przyp. kopisty], będą jeszcze na miejscach¹⁹ i wskazali raz jeszcze na konieczność akcji j.[jednolito]- frontowej. c) Będą udzielać głosu na tych zebraniach ich, które się obecnie będą odbywać. d) Wspólnie robimy 14) [Dzień Kobiet]. e) Wspólny werbunek do związków. f) 1) [Niedziałkowski] i 3) [Czapiński] stawiają na 10) [CKW] sprawę 15) [strajku powszechnego]. g) Zaostrzona i rozwinięta zostanie kampania antyhitlewska. h) Zaostrzenie kampanii w sprawie więźniów politycznych i Berezki. i) 10) [CKW] gada niezależnie od nas z 13) [S. L.] i komunikuje im te punkty, które uzgodnili z nami. j) Dostarczyć im mamy materiały w sprawie 6) [zarembki] przy 18) [wyjeździe]. k) stawiają na 10) [CKW] sprawę 18) [wyjazdu], konstytuanty, pełnomocnictw dla delegatów²⁰.

Wnioski: 1) [Niedziałkowski] najbardziej lewy z tych wszystkich, z którymi dotychczas gadano. 3) [Czapiński] mitygował 1) [Niedziałkowskiego]. 5) [Kwapiński] popychał „na lewo” 4) [Zarembę]²¹. W najistotniejszej sprawie, tj. jedn. frontu, 15) [strajku] i 18) [wyjazdu] oświadczyli, że nie mają pełnomocnictw, ale że oni, 1) [Niedziałkowski] i 3) [Czapiński] są za.

Widoczne są ich zamiary osadzenia [jednolitego frontu] na mieliźnie nieagresji. Uważam, że nasi [dobrze] zrobili, że się zgodzili na nieagresję tak, jak ją postawili, ale niedość mocno. Mam także wrażenie, [że] w drugiej części rozmowy podkreślili konieczność jedn.[olitego] fr.[ontu] przy formułowaniu poszczególnych punktów i że te poszczególne akcje (udzielenie głosu itp.) to jeszcze nie jednolity front. 1) [Niedziałkowski] i 3) [Czapiński] bili mocno na równoległość akcji ze względów politycznych. My ryzykujemy dużo a wy nic [mówił]. Ustalono, że łącznie będą utrzymywali 1) [Niedziałkowski] i 22) [Biernacki], którzy winni także w 17) [Komisji Porozumiewawczej].

Uważamy, że w razie 18) [wyjazdu] powinien tam być 21) [Ag.]. Naciskamy, aby 10) [CKW] dał odpowiedź jak najszybciej, tj. przed 10 km. Minusem jest także to, że nie omówiono form porozumienia się na miejscu. Proponowali, żeby rzeczy org. ustalić z 2) [Pużakiem]. Sądzę, że trzeba, aby 17) [Komisja Porozumiewawcza] wszystko załatwiała. Do rozmowy z 4) [Żuławskim] dochodzą następujące momenty: 4) [Żuławski] uważa, ażebyście nasze posunięcia nie robili zbyt ostentacyjnie pozatym ma dać wink najważniejszej org.[anizacji]²² o zmianie tonu w stosunku do nas. Nasi postawili konieczność zmiany tonu 12) [Tygodnia Robotnika]. Przyrzekli to zrobić.

¹⁹ Tak w tekście.

²⁰ Chodzi zapewne o delegatów PPS, którzy by wyjechali w celu przeprowadzenia rozmów z KPP.

²¹ Możliwa byłaby również lekcja: Kwapińskiego popychał na lewo Żuławski, lecz względy składniowe przemawiają raczej za lekcją obroną przez nas.

²² Przypuszczalnie chodzi o wydanie przez CKW i KCZZ odpowiednich poleceń warszawskiemu OKR-owi i Radzie Zawodowej.

Z trockistami, oświadczyli, nie będą gadać. 1) [Niedziałkowski] ma napisać w myśl tego wszystkiego odpowiedni artykuł. My się również musimy podciągnąć. Za parę dni 1) [Niedziałkowski] ma się spotkać z 22) [Biernackim] i ma dać odpowiedź kiedy będzie 10) [CKW] i co do 18) [wyjazdu]. Potem spotkają się znów wszyscy razem. Dajcie najszybciej wasze dyrektywy. Pozdr.[owienia].

Józ.[ef]²³

6/XI. 1947 r.

Zgodnie z oryginałem:

H. Rajs.

²³ Józef — członek kierownictwa krajowego KPP — Nazwisko nieustalone.